

«... Järva-Peetri kiriku lähedal «Oktoobri» kolhoosi keskus asub möödunud sajandi algusaastate ehitisena kahekordne paekivist maja — endine Ataste seminarihoone, üks kohaliku tähtsusega ajaloomälestisi.» Nii on lugeda T Saaristi ja E Tõnnissoni raamatust «Paide rajooni ajaloo- ja kultuurimälestised» (Tln 1986, lk 85). Nüüd, mil see mälestis on oma 150. sünnipäeva künnisel, oleks ajakohane temast lähemalt juttu teha. Seda enam, et oma rajooni üldsus teab Ataste seminarist väga vähe. Hoone ise tõepoolest vaatama ei kutsu. Maja olukorraldust on kordumata ajaleheski sõna võetud (viimati 31. jaanuaril 1987), kuid paraku tulemusest.

Ometi ei vähenda kõik see Ataste kooli tähtsust Järvamaa jaoks kogu endise Eestimaa kubermangu hariduselus.

Kui Ataste koolmeistrite kool 13. juunil 1837 oma uksest avas, siis polnud teist sellist õppeasutust eestlaste jaoks olemas. Siit sai alguse meie maa õpetajate järjepidev erivalgus. Kool oli Atastes küll ainult 18 aastat, mille jooksul lõpetas kolmeaastase kursuse umbes 60 külakooliõpetajat, kuid tegelikult töötas õppeasutus vahetult 1854. aastast edasi Kuuda seminarina, kuhu viidi Ataste kooli kogu inventar ja ka õpetaja Karl Koch.

Huvitav on rüütelkonna kulul töötanud seminari saamisluhu Atastel. Juba kohe pärast päris-

orjuse kaotamist Eestimaal kavatses õuenõunik C Stackelberg avada rahvakooliõpetajatele seminari Kuudal. Selle tarvis saadeti seminariõpetajaks õppima Fr R Kreutzwald, kes aga seda

kelbergi nõudel ei lubatud õppeplaani võtta saksa keelt. Seminaristid pidid peale lugemise, kirjutamise, arvutamise, ortograafia, laulmise, orelimängu ja katekismuse omandama veel mingi

malt 20aastase noormehe Atastele õppima saata.

Seminari õpetajaks sai pärast viiekuulisi õpinguid Tartu Õpetajate Seminaris Türi lähedalt Särevelest pärit kangur Johann Reinhold Jürgens (1798—1879), kes oli kõik 18 aastat Atastel, aluses ükski, pärast koos Karl Kochiga.

Seminari jaoks ehitati terve hoonetekompleks: koolimaja, laut, suitsurehi, kelder — kõik kohalikust paekivist Paju talu maadelt. Kuna koolihoone on elanud üle mitu tulekahju, siis on selle esialgne välimus taastamisega muutunud. Sellises karjamõisas oli võimalik peale teadmiste anda tulevastele õpetajatele ka põllumajanduslikke oskusi — tõeline töökasvatus.

Raske on üle hinnata seminari osa Järvamaal, kus Ataste lõpetajad alustasid oma kodukohtade tööd tihti esimeste õpetajate nimega. Sellisteks olid I lennust 1840. aastal Ado Rute, Ootla koolis, Mihkel Sardis, Koigi vallakoolis ja Mikk Käspär, Purdi koolis; II lennust 1843. aastal Jakob Wildmann, Jäneda ja Jaan Treude Väinjärve koolis. 1846. aastal tulid Ataste koolist Hans Weinberg, Esna ning Hans Brauer, Aruküla kooli. Teadaolevaid andmeid Ataste lõpetanud ka Mart Simson, Huuksi, Hans Luuk, Laupa ja Juhan Rosenbrauch, Säreve koolis ning võimalik, et veel paljud teisedki.

Kuna Järvamaa mõisnikel oli tihti mõisaid teisteski maakondades ja sinna vajati ka õppinud koolmeistreid, siis laienes Ataste seminari mõju nii Viru-, Harju- kui ka Läänemaale.

Tänu kooliõpetajate senisest paremale ettevalmistamisele ja paljude uute koolide avamisele elustus hariduselu Järvamaal. Kultuurielu keskuseks eelmise sajandi keskpaigas aga kujunes Järva-Peetri.

Möödunud on poolteist sajandit. Uhkusega võiksime eelolevaid aastaid oma paljudes koolides tähistada 150. sünniaastapäeva, ainult et enamik neist kunagi suure vaevaga asutatud koolidest on praeguseks likvideeritud. Ja jälle rändab maarahvas... Ring on täis: juba hakkavad lootusrikkalt taas elustuma kunagised külakoolid. Seminari küll uuesti avada vist ei tule, aga oma kohaliku tähtsusega ajaloomälestisele (mis ei olegi ehk nii väga kohalik!) — Ataste seminarihoonele — peaksime siiski rohkem tähelepanu pöörama, võibolla isegi tahvlikesega ära märkima. Pole ju nii vana külakoolmeistrite kooli ühelgi teisel rajoonil ega ka mitte igal liiduvabariigil ette näidata. Paide rajoonil veel on...

TIINA RUUBEL,
ÕPUI kooliajaloolane

KOHALIKU TÄHTSUSEGA

150 AASTA EEST ASUTATUD ATASTE SEMINARI
TÄHENDUS ON SIISKI LAIEM

töökohta lõpuks ei saanudki, sest Läänemaa mõisnikud polnud nõus seminari heaks raha annetama ning tookord jäi kool avamata.

Liitlasi leidis C Stackelberg Järvamaal aga paarkümmend aastat hiljem, kui kuberneriks oli P v Benckendorff. Siinsed parunid eesotsas Koigi mõisast pärit Grünewaldtidega olid asjast huvitatud, sest talupojad tikkusid sageli oma kodukohast lahkumise sinna, kus olid lähedamad ning külakool laste jaoks olemas.

Juba 12. septembril 1835 koostati Esna mõisniku Aleksander v Grünewaldti ettevõtmisel akt, kus määrati kindlaks seminari asutamise tingimused. Et tulevased koolmeistrid hariduse saamisega ei saksastuks, siis C Stac-

kästitöö oskuse ning õppeaja kestel endise majandama. Seminari jaoks renditi Aruküla mõisa omanikult krahv Tollilt Ataste karjamõis. Kogu mõisast saadav tulu läks rendi maksmiseks ja seminari ülalpidamiseks. Lõpetanud kooli, kohustati noormeest tagasi minema oma mõisasse ning töötama sealses valla- või mõisakoolis vähemalt kuus aastat. Sellele aktile kirjutasi alla Koigi, Huuksi, Järvakandi, Liigvalla, Purdi, Väinjärve ja Esna mõisnikud, viimasest sai ka kooli ülemkuulaja.

Kui maanõunik J v Grünewaldt 1836. aastal Tartu ülikooli koolivalitsuselt seminari avamiseks loa sai, siis oli aktsionäre juba kaksteist. Kõik nad maksid seminari jaoks 1000 rubla ja võisid seega oma mõisast ühe vähe-